

Apeldoorn 1 januari 1852!

door Marc Snoeren

Postzegelveiling Van Dieten maakt altijd uitermate zorgvuldige en correcte beschrijvingen bij haar veilingkavels. Echter, wat betreft kavel 746 uit de 650^e veiling van oktober 2023 ben ik een andere mening toegedaan. In dit artikel licht ik toe waarom.

In de catalogus van de 650^e veiling van Van Dieten wordt kavel 746 als volgt omschreven:

APELDOORN A (de H/S 125) op 5 cent nr. 1a-Pl.I-88. Prachtex. met volledige afst. in blauw met datum 31-12 (oudjaar 1852) waaroverheen nogmaals een afdruk maar in zwart met datum 1-1 (1853). Aardig curiosum, met afstempelingen rond de jaarwisseling! Keur 'Dr. Louis' ¹.

Afbeelding 1
5 cent Koning Willem III
emissie 1852, ontwaard
met halfrond-francostempel
Apeldoorn type A in blauwe
en zwarte inkt.

Afbeelding 1 toont de postzegel. Duidelijk zichtbaar is dat de postzegel twee afdrukken heeft van het halfrond-francostempel Apeldoorn type A (met schreefletters zonder jaartal). De ene afdruk heeft de datum 31-12 en is afgedrukt met blauwe stempelinkt; de tweede afdruk heeft de datum 1-1 en is afgedrukt met zwarte stempelinkt. Afstempelingen rond de jaarwisseling maar volgens mij niet van begin 1853 zoals de veilingcatalogus aangeeft, maar van begin 1852! De onderbouwing van mijn mening is gebaseerd op enerzijds de postale regelgeving en instructies, en anderzijds op een visuele waarneming van de postzegel zelf.

POSTALE REGELS EN INSTRUCTIES

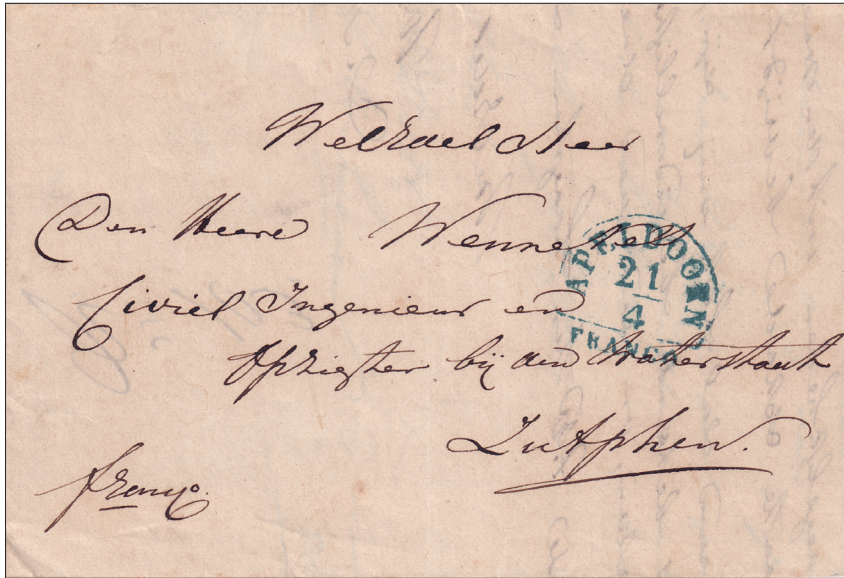
Het halfrond-francostempel type A (met schreefletters) werd al in 1838 aan Leiden verstrekt en in 1839 aan Haarlem nog voordat het bij Circulaire 348 van 24 december 1844 officieel werd ingevoerd. Artikel 5 van deze Circulaire luidde:

*Voortaan zullen, op alle Postkantoren zonder onderscheid, de geheel of gedeeltelijk gefrankeerde brieven, ter plaatse van verzending, met **blauwen** [MS: vet/onderstreept] inkt worden overstempeld, even gelijk dit reeds op vele kantoren plaats vindt, en zulks ten einde dezelve beter, bij de behandeling van de niet gefrankeerde brieven, te kunnen onderscheiden.*

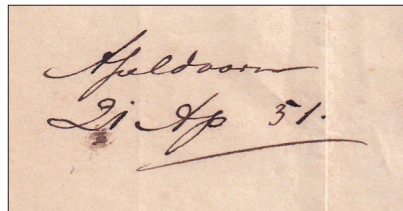
De kantoren, die tot dusverre, niet van eenen afzonderlijken franco-stempel volgens het nieuwe model zijn voorzien, zullen dezelve ten eerste aanvragen (...).

Afbeelding 2 toont een gefrankeerde brief op 21 april 1851 verzonden van Apeldoorn naar Zutphen. De datering blijkt uit de inhoud van de brief (afb. 3). Op de voorzijde staat een afdruk in blauwe inkt van het halfrond-francostempel Apeldoorn type A. De brief is franco (zie notitie linksonder op de voorzijde van de brief) verzonden wat inhoudt dat het porto voor deze brief vooraf was voldaan. Op de achterzijde van de brief staat een met inkt geschreven cijfer 5 eveneens ten teken dat het porto vooraf was voldaan (Circulaire 211 artikel 1). Eveneens op de achterzijde een afdruk in rode inkt van het rond aankomststempel Zutphen 22-4 in schreefletters.

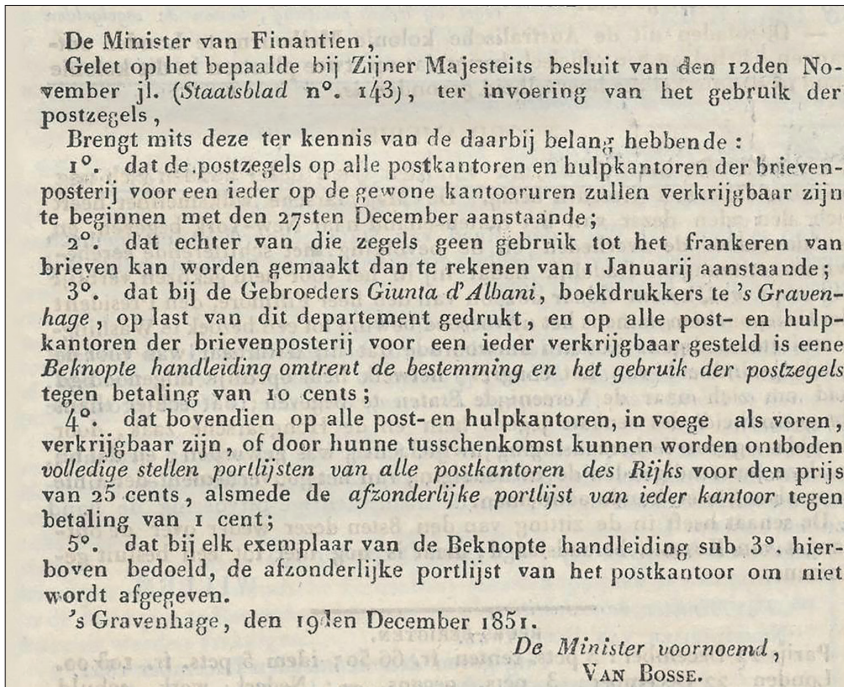
1 Dr. A. Louis was keurmeester voor onder meer postzegels van klassiek Nederland. Op de achterzijde is een afdruk aanwezig van zijn keurstempeltje. Hij heeft géén certificaat bij dit zegel afgegeven.

Afbeelding 2
Gefrankeerde brief
op 21 april 1851 verzonden
van Apeldoorn naar
Zutphen met op de voor-
zijde een afdruk van het
halffrond-francostempel
Apeldoorn type A in blauwe
inkt.

Afbeelding 3
Fragment met datering van
de brief Apeldoorn 21 April
1851 uit de binnenzijde van
de brief van afbeelding 2.

Afbeelding 4
Fragment uit de
Nederlandsche Staats-
Courant van 25 december
1851 waarin de verkrijg-
baarheid van de postzegels
voor het publiek is vermeld.

De uitgifte van de postzegels werd aangekondigd met het *Besluit van den 12den November 1851 (Staatsblad n°. 143), ter invoering van het gebruik der Postzegels, ingevolge art. 9 der Wet van 12 April 1850 (Staatsblad n°. 15)*. Artikel 1 van dit Besluit luidde als volgt:

De dag der invoering van het gebruik der postzegels, wordt bepaald op 1°. Januarij 1852.

In het eerste punt van de kennisgeving in de Nederlandsche Staats-Courant van 25 december 1851 (afb. 4) werd aangekondigd dat de postzegels al beschikbaar waren voor het publiek vanaf 27 december 1851. Het tweede punt van deze kennisgeving bevestigde dat de postzegels pas geldig waren voor frankering vanaf 1 januari 1852.

De minister vond dat het nieuwe fenomeen postzegel de nodige uitleg over het gebruik ervan behoeft en liet een kleine twee weken later een bij Circulaire 447 van 24 november 1851 gevoegde *Instructie voor de Directeuren en verdere beambten der Postkantoren, omtrent de uitgifte, het gebruik en de verantwoording der Postzegel* uitgaan.

Artikel 57 van de Instructie bepaalde het verplichte gebruik van zwarte inkt:

*De overstempeling geschiedt met den gewonen [MS: het in gebruik zijnde] Franco stempel van het postkantoor, doch afgedrukt met **zwarten** [MS: vet/onderstreept] boekdruckers inkt, van ene goede hoedanigheid.*

De minister liet geen enkele onduidelijkheid bestaan over de te gebruiken kleur inkt, want in het volgende artikel (art. 58) bepaalde hij:

Ten gevolge der bepaling van het voorgaande artikel, worden alle vroegere voorschriften, omtrent het stempelen der gefrankeerde brieven met blaauwen inkt, ingetrokken.

Het stempelkussen met blauwe inkt werd dus buitengebruik gesteld; zwarte inkt was vanaf 1 januari 1852 voorgeschreven en verplicht te gebruiken.

VISUELE WAARNEMING

Zoals de veilingcatalogus omschreef is het een postzegel van 5 cent, plaat I, dun papier. In de catalogus van de Nederlandse Vereniging van Postzegelhandelaren (NVPH) wordt deze aangeduid als nummer 1a. Deze zegels zijn van de eerste aflevering door de Rijksmunt in Utrecht van 18 december 1851². Ze waren op 1 januari 1852 voor gebruik aanwezig op de postkantoren. De oplage bedroeg 100.000 stuks. De postzegel heeft alle kenmerken van deze eerste oplage: de specifieke donkerblauwe kleur, het dunne harde papier, de dunne kleurlijntjes rondom het zegelbeeld en de fijne lijntjes in het 'POST' en 'ZEGEL' kader zijn aanwezig (afb. 5). Deze kenmerken zijn beschreven op pagina 18 van de Speciale Catalogus editie 2024 van de NVPH. Deze postzegels zijn gebruikt in de periode januari tot maart 1852, sporadisch ook later.

Als deze postzegel pas eind 1852 zou zijn gebruikt, zoals de omschrijving van de veilingcatalogus aangeeft, dan zou deze een jaar in de postzegelvoorraad aan het loket gelegen hebben. Theoretisch is dat mogelijk, maar gezien de afstempeling is dat niet

2 Rekening en Verantwoording van den Controleur-Magazijnmeester der Postzegels 1852, medio jaren 1990 gezien in Bidata archief in Groningen, nu vermoedelijk opgenomen in het Nationaal Archief.

*Afbeelding 5
Detail van de
linkerbovenhoek van
de postzegel van 5 cent
waarbij de dunne, fijne
lijntjes duidelijk zichtbaar
zijn.*

logisch. Als Apeldoorn het gehele jaar 1852, conform de instructie, de zwarte stempel-inkt heeft gebruikt, komt de vraag op: waarom wordt dan ineens op 31 december 1852 het blauwe stempelkussen, dat al een jaar buitengebruik was gesteld, weer gebruikt? En zelfs als dat gebeurd is, dan geeft een stempel dat een heel jaar in zwarte inkt is afgedrukt, en vervolgens voor het eerst weer inkt van het blauwe stempelkussen krijgt, een zwartblauwe afdruk van het stempel en niet een intens blauwe afdruk zoals het zegel van afbeelding 1 heeft. Voorts is mij géén tweede afdruk in blauwe inkt van het halffrond-francostempel Apeldoorn type A op een postzegel van de 1e emissie 1852 bekend. Het gebruik van het stempelkussen met blauwe inkt na 1851 is dan ook zeer onwaarschijnlijk.

SAMENGEVAT

Op basis van de postale regelingen en instructies was er géén onduidelijkheid over de kleur inkt waarmee de postzegel ontwaard moest worden. Tot 31 december 1851 werd het halffrond-francostempel in blauwe inkt afgedrukt op een brief waarvan het porto vooraf betaald was. Vanaf 1 januari 1852 was zwarte inkt voorgeschreven. Ook de visuele inspectie van de postzegel duidt op een gebruik op 1 januari 1852 (en niet 1 januari 1853 zoals de veilingcatalogus suggereert). Er is mijns inziens dus sprake van een eerste dag afstempeling: 1-1-1852 !

Blijft de vraag: waarom staan er twee afdrukken van het Apeldoorn type A halffrond-francostempel op de postzegel? In het midden 19^e eeuw kenden we de 7-daagse werkweek (de zondagsrust werd pas in 1905 ingevoerd). 1 januari 1852 viel op een donderdag en was een gewone werkdag. Het was geen feestdag; nieuwjaar werd in die tijd niet gevierd.

Mijn verklaring voor de dubbele afstempeling is de volgende. In de ochtend van 1 januari 1852 werd een brief aangeboden op het postkantoor te Apeldoorn. De postambtenaar knipt -voor het eerst- een postzegel uit het vel en plakte die op de brief. Hij pakte -zoals op alle voorgaande dagen- zijn halffrond-francostempel, drukte dat op het nog op zijn loket aanwezige blauwe stempelkussen en plaatste een afdruk en wel dit keer op de postzegel. Hij realiseerde zich niet dat de datum nog op 31-12 stond. Later die dag, toen de post gesorteerd werd om te worden besteld of te worden verzonden naar andere postkantoren voor bestelling aldaar, constateerde de postbeambte de foute afstempeling. Hij pakte het op 1-1 juist gedateerde halffrond-francostempel, drukte dat af op het stempelkussen met zwarte inkt (zoals hij wist uit de "Instructie" van 24 november 1851) en plaatste een corrigerende afdruk van het halffrond-francostempel op de postzegel.

Hij die weet hoe het werkelijk is gegaan, zegge het